

Ковтуненко Н. О.

Маріупольський державний університет, Наукова бібліотека, магістратура
спец. «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» МДУ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ БІБЛІОТЕЧНОГО ФОНДУ ВНЗ ДЛЯ ЯКІСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАННЯ

Розглянуті питання формування навчального бібліотечного фонду. Визначені принципи формування та їх використання при комплектуванні бібліотечного фонду ВНЗ. Доведена необхідність оновлення бібліотечних фондів ВНЗ для забезпечення якісного навчання.

Ключові слова: бібліотечний фонд, комплектування, бібліотека ВНЗ, формула оновлення.

В умовах побудови інформаційного суспільства питання оптимальної організації бібліотечного фонду (далі БФ) і всієї діяльності бібліотеки будь-якого вищого навчального закладу (далі ВНЗ) завжди є актуальними і визначальним для якості підготовки фахівців. Бібліотека ВНЗ, як особливий тип бібліотеки, займається різновекторним формуванням фондів за напрямками підготовки для задоволення потреб здобувачів вищої освіти. Основною метою формування фондів бібліотеки навчального закладу є досягнення відповідності його тематики і складу тим завданням, що стоять перед бібліотекою [6].

Мета публікації полягає у дослідженні теоретичних питань провідних фондознавців із формування та оновлення навчального БФ.

Бібліотечний фонд – впорядковане зібрання документів, призначене для зберігання і громадського використання з метою задоволення наукових, культурних і освітніх потреб фізичних та юридичних осіб [11, с.55].

На сьогоднішній день багато фахівців пропонують різні точки зору на бібліотеку вищого навчального закладу та формування її фондів. Так, О.А. Краснова розглядає сучасну бібліотеку як компонент освітнього простору, а також бачить в ній самостійну інформаційно-культурологічну систему з надзвичайно сильним педагогічним потенціалом [7, с.56]. Тобто твердження проте, що вузівські бібліотеки є ядром освітнього процесу вірне. Серед функцій вузівської бібліотеки відзначаються: меморіальна, інформаційна, комунікаційна, ціннісно-орієнтаційна та просвітницька.

Н.М. Борцова визначає головним завданням вузівської бібліотеки – сприяння інформаційно-документальному забезпеченню навчального процесу і наукових досліджень [3, с.23]. Також, бібліотека ВНЗ все ж повинна не тільки сприяти, а й активно забезпечувати зазначені процеси.

Розвиток кожної вузівської бібліотеки визначається такими факторами, як зміна тематики запитів користувачів, розширення видів і форм наданих бібліотечних послуг, здатність персоналу вирішувати завдання повного забезпечення користувачів бібліотеки. Досягненню позитивних результатів сприяє грамотно реалізована політика формування бібліотечного фонду. В своїй монографії А.А. Соляник зазначає: «...що бібліотечні фонди в сучасному світі є важливими стратегічними ресурсами розвитку суспільства» [10, с.37].

Фонд наукової бібліотеки – це головне джерело задоволення інформаційних потреб професорсько-викладацького складу, аспірантів, здобувачів вищої освіти, працівників вищого навчального закладу [6]. Він є основою функціонування бібліотеки. Процес формування БФ включає в собі такі етапи: створення, постійний розвиток і підтримку в належному стані. Основними способами підтримування відповідності бібліотечного фонду є придбання документів згідно профілю навчального закладу, розподіл їх по структурних підрозділах бібліотеки, перерозподіл у зв'язку із змінами, вилучення тих документів, які з різних причин перестають відповідати основній меті бібліотечного фонду. Все це можна назвати одним словом – комплектування.

Існує три види комплектування:

- поточне – поповнення бібліотечного фонду документами, які щойно вийшли у світ;
- ретроспективне – поповнення бібліотечного фонду назвами та примірниками за минулі роки;
- рекомплектування – очищення фонду від застарілих, зношених та непрофільних документів [9, с.81].

Найважливішим видом комплектування є поточне комплектування. Під час такого комплектування бібліотека отримує близько 80% нових надходжень.

Рекомплектуванню підлягають документи, які не використовуються користувачами бібліотеки, тому що не відповідають профілю зони, яка обслуговується, або застарілі та зношені документи.

Для того, щоб фонд бібліотеки ВНЗ відповідав завданням і потребам користувачів, при його формуванні значну увагу приділяють інформаційному ядру навчально-

методичного комплексу. Тобто БФ поповнюється виданнями, які рекомендовані кафедрами вузу для забезпечення навчального процесу.

Ю.М. Столяров виокремив чотири принципи формування БФ, які використовуються при комплектуванні:

- селективність;
- конгруентність (відповідність);
- координування-профілювання;
- систематичність [13, с.89].

Селективність – це відбір документів по критерію цінності (інформаційна цінність, актуальність, новизна). Відділ комплектування бібліотек ВНЗ на основі заявок фахівців кафедр використовує ці принципи при формуванні БФ.

Конгруентність (відповідність) – отримання інформації, в тому обсязі, який необхідний для вивчення конкретної дисципліни.

Координування-профілювання – виділення підфонду, який забезпечує інформаційні потреби у разі мінімальної кількості документів.

Систематичність – дотримання послідовності й термінів, постійна повторюваність і безперервність [11, с.56].

Ці принципи формування БФ дозволяють зробити висновок, що їх використання допомагає працівникам відділу комплектування створити ядро навчального БФ, який відповідає завданням бібліотеки та потребам користувачів.

Ядро бібліотечного фонду – це обов’язковий мінімум найбільш цінних в науковому і художньому відношенні щодо документів із профілю фонду [12, с.25]. Для навчального фонду цінністю є максимальна відповідність документів по змісту основних освітніх програм ВНЗ, тобто визначальною є навчальна функція та навчальні інформаційні потреби здобувачів вищої освіти. Ядро навчального фонду відрізняє висока концентрація інформації за профілем, що забезпечується не енциклопедичною повнотою документів, а їх максимальною відповідністю робочим програмам, за якими йде викладання та вивчення дисциплін.

Якщо для масових бібліотек головною проблемою є визначення, які документи дійсно є найкращими, то для бібліотек ВНЗ, особливо при формуванні навчального БФ, ця проблема вирішується завдяки участі викладачів у складанні списків основної літератури з дисциплін. Одним із дискусійних питань з приводу ядра БФ є інтенсивність його використання. Наприклад, В. Терешин вважає ядро (масової бібліотеки) менш активною

частиною фонду, на відміну від сфери [14, с.10]. Щодо навчального бібліотечного фонду це правило діє навпаки, і в цьому можна погодитися з Т.О. Мистрюковою: «ядро – найбільш активна частина фонду» [10]. Ця теза знаходить практичне втілення, оскільки студенти активно використовують документи, рекомендовані викладачами.

Вивчення оновленості фонду в порівнянні з читаністю, книгозабезпеченістю, обертаністю дозволяє зробити висновки щодо якості фонду, прийняти рішення з його формування та підвищення ефективності використання.

Над методами розрахунку оновлення фонду працювали багато фондознавців, такі як В.В. Шилов, І.В. Ейдемільер, Н.І. Філіпенко, В.І. Терешин. Кожен з них пропонував свою формулу розрахунку оновлення фонду [5]. Але на практиці застосовується формула оновлення фондів – відношення обсягу надходжень до обсягу фонду у відсотках. Цей показник дозволяє контролювати обсяг нових надходжень, своєчасно запобігати його зниженню.

Для різних фондів час повного оновлення фондів може коливатися від 10 до 30 років залежно від завдань та особливостей фонду. Так, наприклад, цей показник взагалі не може бути використаний для фондів із документами постійного зберігання. Порівняння з попередніми роками дає динаміку оновлення фонду. Вважається, що в оновленості фонду немає нічого складного, проте в теоретичних і практичних аспектах існує ряд проблемних питань. На сьогоднішній день дуже актуальним є питання оптимальних розмірів БФ. За рядом причин більше уваги приділяється тільки одному процесу формування БФ – поточному комплектуванню. І зовсім не враховується, що БФ вимагають не тільки вливання нових надходжень, але й своєчасного вилучення старої літератури, яка не користується попитом; і саме оновлення допомагає створити оптимальний розмір БФ. Очищення фондів, їх якісне оновлення при кількісному скороченні – принциповий шлях до комплектування якісного БФ.

Отже, для того щоб створити якісний БФ ВНЗ необхідно спочатку визначити його майбутні бажані властивості, які стануть цільовими орієнтирами при створенні фонду. Для цього необхідно враховувати, що бібліотека вищого навчального закладу – особливий тип бібліотеки, що відбивається при формуванні фонду, а також його оновленості, тобто проводити вчасне вилучення застарілої літератури. Якісне оновлення, а також користування принципами селективності, конгруентності (відповідність), координування – профілювання та систематичності при формуванні фонду допомагає створити

оптимальний розмір навчального БФ, який відповідає потребам сучасних користувачів освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амлинский, Л. З. Научные библиотеки информационного общества: организация и технология / Л. З. Амлинский.– Санкт-Петербург : Профессия, 2008. – 20 с.
2. Борцова, Н. Н. Библиотека в информационном обеспечении учебной и научной деятельности вуза / Н. Н. Борцова // Библиотековедение. – 2007. – № 2. – С. 50–53.
3. Борцова, Н. Н. Информационное будущее вузовской библиотеки / Н. Н. Борцова // Библиотеки высших учебных заведений. – 2005. – № 12. – С. 23–29.
4. Захарчук, Т. В. Информационные ресурсы для библиотек : учеб.-практ. пособие / Т. В. Захарчук. – Санкт-Петербург : Профессия, 2011. – 128 с.
5. Коваленко, Н. И. Обновление фондов. Методы оценки и расчета / Н. И. Коваленко // Научные и технические библиотеки. – 2002. – № 5. – С. 17–25.
6. Кравченко, О. Комплектування фонду бібліотеки ВНЗ у сучасних умовах [Електронний ресурс] / О. Кравченко. – Режим доступу : http://library.lnu.edu.ua/bibl/images/Vudanna_WEB_pdf/1Visnuk_NB/2014_Vupysk_IX/211-215.pdf.
7. Краснова, Е. А. Место библиотеки в информационном обеспечении вуза / Е. А. Краснова, А. Ф. Аменд // Библиотечное дело XXI век. – 2007. – № 1. – С. 55–61.
8. Морева, О. Н. Организация библиотечного фонда : учеб.-практ. пособие / О.Н. Морева. – Санкт-Петербург : Профессия, 2012. – 128 с.
9. Морева, О. Н. Комплектование библиотечного фонда : учеб.-практ. пособие / О. Н. Морева. – Санкт-Петербург : Профессия, 2012. – 142 с.
10. Плахутина, Е. Н. Учебный библиотечный фонд в информационно-образовательном пространстве вуза [Электронный ресурс] / Е. Н. Плахутина. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/uchebnyy-bibliotchnyy-fond-v-informatsionnoobrazovatelnom-prostranstve-vuza>.
11. Соляник, А. А. Документоснабжение библиотечных фондов : науч.-метод. пособие / А. А. Соляник. – Москва : Либерия-Бибинформ, 2007. – 127 с.
12. Справочник библиотекаря / науч. ред. А. Н. Ванеев, В. А. Минкина. – Санкт-Петербург : Профессия, 2002. – 448 с.
13. Столяров, Ю. Н. Библиотечный фонд : учебник / Ю. Н. Столяров. – Санкт-Петербург : Профессия, 2015. – 384 с.

14. Терешин, В. И. Библиотечный фонд : учеб. пособие / В. И. Терешин. – Москва : МГУКИ, 2001. – 176 с.
15. Шилов, В. В. Библиотечный фонд: обновление, обновляемость, обновленность [Электронный ресурс] / В. В. Шилов. – Режим доступа: http://www.gpntb.ru/win/ntb/ntb2000/9/f09_05.html.

Ковтуненко Н. А.

Мариупольский государственный университет, Научная библиотека, магистратура спец. «Информационное, библиотечное и архивное дело» МГУ

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ БИБЛИОТЕЧНОГО ФОНДА ВУЗА ДЛЯ КАЧЕСТВЕННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОБУЧЕНИЯ

Рассмотрены вопросы формирования учебного библиотечного фонда. Определены принципы формирования и их использование при комплектовании библиотечного фонда вуза. Доказана необходимость обновления библиотечных фондов вузы для обеспечения качественного обучения.

Ключевые слова: библиотечный фонд, комплектование, библиотека вуза, формула обновления.

Kovtunen N. A.

Mariupol State University, Scientific Library, Master's programme of speciality “Information, library and archival affairs” Mariupol State University

FEATURES OF FORMING OF LIBRARY FUND OF INSTITUTION OF HIGHER LEARNING FOR QUALITY PROVIDING OF EDUCATION

The questions of forming of educational library fund are considered. Forming principles and their using are certain for completing of library fund of institution of higher learning. The necessity of updating of library funds is shown institutions of higher learning for providing of the quality educating.

Keywords: library fund, completing, library of institution of higher learning, formula of updating.